

A nemzetalkotó különbözőségről

általános fejlődéstani szempontból.

Írta és az Erdélyi Múzeumegyesület brassói vándorgyűlésén 1908.
június 8-án fölolvasta: Dr. APÁTHY ISTVÁN.

I.

Azt akarom vizsgálni, igazolja-e a mai élettudomány Szent István királyunk mondását, hogy gyöngye és gyámmoltalan az egynyelvű nemzet. Ha azt fogjuk találni, hogy igazolja: ezáltal korántsem igazoltuk ama törekvéseket, melyek a magyar nemzet tagjainak különböző nyelvét a nemzeti egység megbontására akarják fölhasználni, és nem czáföltük meg azokat, akik, a magyar állami egységen kívül, a magyar nemzeti egységet is követelik és munkálják, mint éppen a nemzetiségek boldogulásának legfőbb föltételét.

Szent István szemében a különböző nyelvűség, amit ő kívánatosnak vélt, csupán a legegyszerűbb és legtalálóbba kifejezése volt annak, hogy a nemzetet alkotó egyedek különböző csoportjai között kiválóan alkalmasak akadjanak a nemzeti szervezet legkülönbözőbb működéseire, amelyek csak különböző és néha egymást kizáró tehetségek, szokások és hajlandóságok alapján végezhetők jól el. Az nem baj, hogy a madárnak egyik pár végtagja láb és csak járni lehet vele, a másik pedig szárny és röpködésre való. Baj csak az volna, ha egyik lába azt hinné, hogy karvalykörmei, a másik meg azt, hogy úszóhártái vannak; ha egyik szárny a bércztetőre akarna röpködni, a másik meg a tó sima vizére vágynék. Minél magasabbrendű valamely szervezet, annál különbözőbbek annak egyes tagjai; a szerencsétlenség nem a tagok különbözőségében, hanem összetartozandóságuk érzetének hiányában volna.

Alig van nemzet, amely inkább természetes fejlődés eredménye, mint a magyar; amely éppen létrejöttének módjánál

fogva annyi belső erőt rejthetne magában és annyira képes lehetne a körülmények változásaihoz alkalmazkodni, tehát időtlen időig fönymaradni. A belső erőnek s az alkalmazkodó képességnek, legalább a múltra nézve, fényes bizonyítékait szolgáltatja a magyar történet már csak azáltal is, hogy immár ezer évnél hosszabb időre terjed és hogy a magyar nemzet ezt a kort itt, ezen a földön érte meg, ahol tartós maradása a magyarok bejövetele előtt soha egy nemzetnek, egy uralomnak sem volt. Az alatt az 1000 év alatt bennünket a legkülönbözőbb oldalakról jövő, oly sok ellenséges hullám sodra ért, hogy ki kellett volna tépniök nemzeti létünk fáját, ha annak gyökerei nem nyúltak volna olyan mélyre; bennünket annyi belső kór, annyi fertőző betegség emészte, hogy nemzeti testünknek föl kellett volna oszolnia, ha majd ebben, majd abban a részében nem lett volna annyi szívósság, annyi újraalkotó, az elveszítettet önmagából pótló tehetség.

Ennek a szívósságnak, ennek az újraalkotó képességnek és ennek az alkalmazkodni tudásnak az életbúvár szemével sem láthatom más magyarázatát, mint amiben Szent István kereste a nemzeti erő forrását. Nem láthatom másban, mint hogy a magyar nemzetet annyi különböző elem alkotta össze, amelyek mégis, mint egy szervezet alkatrészei, egy és ugyanazon nemzeti gondolat sugallatára, egységesen tudtak cselekedni, egymásért tudtak élni és meghalni. A legutóbbi évszázad előtt nem harczolt itt tót-, oláh-, vagy németnyelvű sem egymással, sem a magyarral; nem támadott székely a palóczra, kunsági a hajdúra, fölvidéki a dunántúlira, vagy erdélyi a királyhágontúlira. Sok belső viszály is dúlta hazánkat; de azokban sem került ezelőtt soha szembe a tót- vagy németnyelvű a magyarnyelvűvel. Még HÓRA és KLOSKA sem azért lázadott föl, mert oláh volt a nyelve, és még azok sem a magyarnyelvűek ellen fogták föl fegyverül a kaszát. Ha pedig külső támadás, vagy az elnyomók ellen kelle védekezni: a különböző anyanyelvűek s a legkülönbözőbb ethnographiai csoportokba tartozó fiai a hazának mind egymás mellett harczoltak és szenvedtek a honért.

Magyarországon a nemzetiségi kérdés nem szükségképeni valami, mert nem természetes fejlődés eredménye, hanem műtermék- és kenyérkereset. A múltban is különböző szerepet ját-

szottak, nálunk is, a különböző nyelvűek; de semmivel sem nagyobb mértékben és nem más értelemben, mint a különböző nyelvjárásokat beszélő magyarnyelvűek. A különböző szerep nem a más anyanyelvben, hanem az ethnographiai különbözőségben gyökeredett, amelynek a különböző anyanyelv csak lényegtelen melléktünete volt, csak úgy, mint a különböző nyelvjárások. A különböző szerep pedig nem különböző és ellentétes érdekek szolgálatára, hanem csak különböző föladatak elvégzésére irányít az egy és oszthatatlan, egy és ugyanazon nemzeti gondolattól áthatott nemzet életében. A »három nemzet« Erdély történetében is csak három különböző munkakört, különböző életműködést jelentett, nem különböző, nem egymásra törő érdekeket. Történelmünk a szászt megkülönböztette a magyartól; de éppen úgy megkülönböztette a magyartól a székelyt. Ez is bizonyítja, hogy a szászok itt nem mint németnyelvűek, hanem mint a honpolgároknak külön történeti és ethnographiai csoportja játszottak szerepet: mint kikülönödött testrészt!

S ha voltak is küzdelmek a részek között, azok az egyseges nemzeti fejlődés harmóniájában előbb-utóbb elsimultak. Hiszen az élő testben is küzdenek egymással a részek, s e küzdelem eredménye mégse más, mint a szervezet egysége, összehangozása.

Hazánkban az az elmezavar, mely újabban, mint nemzetiségi kérdés, itt-ott a dühöngésig fokozódik, nem a paralysis progressivának, hanem mérgezésnek a tünete. És másképen, minden esetre több reménnyel gyógyítjuk azt, aki azért kiabál, mert maszlagos nadragulyát etettek véle, mint azt, aki agylágyulásba esett.

Egészen más és csakugyan van, még pedig organicus természetű nemzetiségi kérdés az olyan országban, ahol, mint például Ausztriában, nagy történeti múltú, hajdan független nemzeteket igazított le és gyúrt bele a közös állam keretébe az erőszak. Más, ahol nemzeteket alacsonyítottak le nemzetiségekké, és más, ahol, mint nálunk, mesterségesen szították nemzetiségi érzéssé a véletlen néprajzi és nyelvi különbözőségeket.

Történetünk bizonyítja, hogy a magyar nemzettest néprajzi különeműsége, melynek eredetileg minden jelentőség nélküli, mondhatni véletlen járuléka volt a különnyelvűség, hatal-

mas erőnek forrása lett. Az idők és körülmények változásai szej'int majd ez, majd az a rész tudott jobban ellenállani, a követelményeknek jobban megfelelni; majd erre, majd arra a részre hárult, hogy nagy veszteségek után új életre keltse a nemzetet. Volt idő, a tatárjárás után, hogy az országnak nyugati része, az ott megmenekült magyarsággal együtt a nyugati szlávtság és a határszéli németség alkotta újra a nemzetet; később pedig a keleti és főleg az erdélyi magyarság menté meg a töröktől és osztráktól már-már fölemésztett hazát. Es akkor a honmentésben a fölvidéki németségnek s az erdélyi százságnak egyaránt jutott babér. Miért engedjük, hogy a nemzeti erő hajdani forrásába mérget keverjen az álnok csel-szövés? Egyesek önző érdeke miért legyen úrrá a legnagyobb közérdek fölött?!

II.

A Szent István politikája azért volt bölcsesség, mert öntudatlan kifejezése volt egy nagy élettudományi igazságnak. Tartós sikerekre nem számíthat az olyan politika, mely az élet törvényeivel ellenkezik; annak alkotásait csak az erőszak tarthatja fön és csupán ideig-óraig.

Az élő lények mindenik faja annál inkább életrevaló, egyedeinek minél nagyobb különbözőségét engedi meg. Mert a fönmaradásnak egyik föltétele az alkalmazkodni tudás; a faj alkalmazkodásában pedig az ugyanazon fajba tartozó egyedek különbözőségének legnagyobb része van. A DARWIN elméletének, a természetes kiválogatódás tanának, éppen az, nézetem szerint, a legfőbb érdeme, hogy reá mutatott arra a szoros viszonyra, mely van a faj egyedeinek különbözősége és a faj alkalmazkodni tudása között. A faj alkalmazkodása ugyanis nem áll másban, mint hogy a faj az életkörülmények változásai ellenére is fönmarad, és pedig fönmaradhat azért, mert különböző alkotású egyedei között, kisebb-nagyobb számmal, olyanok is akadnak, melyek a változott körülmények között is meg tudnak élni. Minél nagyobbak és minél többféle irányúak az egyedek alkotásának különbözőzései, a faj annál nagyobb és annál többféle irányú változását az életkörülményeknek kiállhatja. Mivel pedig természetesen mindig az olyan egyedek fognak legnagyobb számmal fönmaradni, amelyek az éppen adott

életkörülmények között a megélhetésre legalkalmasabbak: a faj egyedei legnagyobb részének alkotása és a mindenkori életkörülmények követelményei között bizonyos összehangozás fog mutatkozni. Ezt az összehangozást az életkörülmények követelményei és a faj egyedeinek alkotása között nevezzük a faj alkalmazkodásának.

Az alkalmazkodás azonban két irányban történhetik meg: vagy azért, hogy az adott életkörülményekhez leginkább alkalmasak maradnak csupán életben, vagy azért, hogy különböző egyedek különböző életviszonyokat keresnek föl, mindenik az ő alkotásának leginkább megfelelőt. Más szóval: vagy adott körülmények válogatnak a különböző egyedek között, vagy adott egyedek a különböző életviszonyok között. DARWIN főleg az előbbeni válogatást vette figyelembe és azt nevezte el természetes kiválogatódásnak. A valóságban legtöbbször karöltve jár mindkétféle válogatás, és csak azok az egyedek pusztulnak el, amelyek az alkotásuknak megfelelő életviszonyokat nem találtak meg.

A faj alkalmazkodásának egyik tényezője azután az egyedeknek cselekvő vagy szenvedő alkalmazkodó képessége; mert ennek az egyedi alkalmazkodó képességnek különbözősége is az egyedi alkotás különbözőségén alapszik. így az alkalmazkodás nemzedékről nemzedékre, néha gyorsabban, néha lassabban, megváltoztathatja minden állat- vagy növényfaj képét. Ez a változás, melynek elméleti lehetőségét az ember céljaira tenyészített állatokon és termelt növényeken tett kísérletek gyakorlatilag is igazolják, indította DARWIN-t és követőit nemcsak a fajok alkalmazkodás útján való átalakulásának állítására, hanem közös ősekből való származásának föltevésére is. A közös őseknek persze annál alsóbbrendű alkotásúaknak kell lenniök, minél különbözőbb és minél számosabb faj származott belőlük, mert az élőlények fajai a szervezettségnek igen különböző lépcsőfokain állanak. Alacsonyabb fejlettségű és magasabb fejlettségű fajok közös őse rendszerint nem állhatott a fejlettségnek magasabb fokán, mint a tőle származott utódok közül az, amely a fejlettségnek legalacsonyabb fokát mutatja. A közös ősekből származott különböző utódok átalakulásának tehát a körülményekhez képest lassúbb vagy gyorsabb fejlődésnek kellett lennie. Így vált a DARWIN és köve-

tői szemében a természetes kiválogatódás és annak kapcsán az alkalmazkodás nemcsak az élőlények sokalakúságának, hanem a fajfejlődésnek is tényezőjévé, sőt a leginkább következetes darwinisták, pld. WALLACE és WEISMANN, szemében egyedüli hatékony tényezőjévé.

Más alkalmakkor, több ízben igyekeztem már kimutatni, hogy a természetes kiválogatódás és általában az alkalmazkodás az élőlények tulajdonságainak csak mennyiségekben kifejezhető változásait képes megmagyarázni; de csupán ilyen, mennyiségekben kifejezhető változásokból, ha azok állandóak és határozott irányúak volnának is, semmiképen sem tévődhetik össze átalakulásoknak az a sorozata, melyet a szó szűkebb, tudományos értelmében fejlődésnek nevezünk. Igyekeztem azt is kimutatni, hogy a valódi fejlődés, lényegét és irányát illetőleg, független a külső tényezők hatásától, tehát az alkalmazkodástól is. Ezért független továbbfejlődésnek neveztem el.

Úgy vélem, minden faj független továbbfejlődésének csak egy dolog vethet gátat: a faj kipusztulása. A független továbbfejlődéshez csak két dolog kell: idő és életbenmaradás. Az életbenmaradás fölött azonban a természetes kiválogatódás és általában az alkalmazkodó képesség dönt. Az alkalmazkodó képesség pedig egyenes arányban van egyrészt a faj egyedinek viszonylagos számával, másrészt a közöttük lehető különbözőségek számával és fokával, vagyis a szaporasággal és az egyedi változatossággal (variabilitás).

Az egyedek viszonylagos számán az élettartamhoz és az életkörülményekhez viszonyított számot értem, amennyiben minél hosszabb életűek a faj egyedei, annál gyakrabban juthatnak utódok állításához, és másrészt, minél csekélyebb hányada az egyedeknek juthat szaporodáshoz, annál nagyobb egyedszámra van a fajnak, fönmaradásához, szüksége.

És nem mindent nevezünk egyedi változatosságnak (variabilitásnak), amiben az ugyanazon fajhoz tartozó egyedek különbözhetnek egymástól. A lehető különözésnek több neme van, amelyek nem mind egyenlő jelentőségűek az alkalmazkodás szempontjából. Ebben a tekintetben sok téves fogalom van még szakemberek körében is.

Az élőlények általában, különböznek egymástól:

A) mint különbözö fajok egyedei;

B) mint ugyanannak a fajnak egyedei. Mint ugyanannak a fajnak egyedei, különbözhetnek egymástól:

1. élettani állapotuk különbözősége szerint;
2. kóros állapotok következtében;
8. a faj egyedei egy részének, vagy összes egyedeinek, de különböző mértékű szenvedő (passivus) alkalmazkodása következtében;
4. a faj egyedei egy részének, vagy összes egyedeinek, de különböző mértékű cselekvő (activus) alkalmazkodása következtében;
5. mint többalakú (heteromorphus) fajnak különböző alakbeli megjelenései;
0. a faj folyamatos változékonyságának (a continuus variabilitásnak) alapján, a mit iluctuatióknak is nevezünk;
7. mint magános változatok, az úgynevezett mulatto rendjén;
8. a szerint, amint egyedfejlődésüknek különböző lépcsőfokain vannak;
9. mint valamely ivadékcserés fejlődési kör (metageneticus cyclus) váltakozóan különböző nemzedékeinek tagjai;
10. mint a faj fejlődés különböző lépcsőfokai a független továbbfejlődés folyamán.

A faj fejlődés magyarázatához (a származástanban vagy descendentia-elméletben) segítségül szokták venni az egy fajba tartozó egyedek különbözőségének a 3., 4., 6. és 7. pont alatt felsorolt módjait. Csak a 6. pontra, a folyamatos változékonyságra épít a természetes kiválogatódás elmélete, és, amint mondtam, a természetes kiválogatódásnál nem is kíván egyebet a fajfejlődés magyarázatához a WALLACE- és WEISMANN-féle hyperdarwinismus, mely csak a DARWIN első nagy művének, a fajok keletkezéséről szólóknak, ad igazat és ezt magának DARWIN-nak későbbi munkáival szemben is védelmébe veszi. A 3. és 4. pontra, az egyedek cselekvő és szenvedő alkalmazkodására és az ily alkalmazkodás útján szerzett tulajdonságok átörökíthetőségére épít a fajok átalakulásának magyarázatában a LAMARCK elmélete. A hyperdarwinismus merőben tagadja az egyedileg szerzett tulajdonságok átörökíthetőségét, de elfogadják, bizonyos határok között, azok, akik újabban a természetes kiválogatódásával egyenlő jelentőséget tulajdonítanak a cselekvő és szen-

vedő egyedi alkalmazkodásnak a faj fejlődés tényezői között. DE VRIES meg csak a 7. pontban említett magános változatokat, a mutatiókat tartja elég jelentékenyeknek arra, hogy a fajfejlődést, amint ő mondja, új fajok létrejöttét, megmagyarázassák.

Az én nézetem szerint a valódi fajfejlődés szempontjából csak azoknak a változásoknak van jelentőségük, amelyek, mint a független továbbfejlődésnek lépcsőfokai, állanak elő (10. pont). De azért, közbenvetve, fontosak a folyamatos változékonyság és a magános változatok lehetőségei is, mert azok adják meg a faj alkalmazkodó képességét, így biztosítva fönmaradását és megadva a fönmaradás által a módot a független továbbfejlődésre. A folyamatos változékonyság csupa apró és minden irányban egyaránt lehetséges különbözetet hoz létre; tehát elegendő az életkörülmények lassú megváltozásaihoz való alkalmazkodásra. A magános változatok, a mutatiók, minden átmenet nélküli, hirtelen, mindjárt állandósuló, ingadozásoknak (fluctuálásnak) alá nem vett, vagy legalább azok által többé el nem enyészthető és néha mindjárt nagyobbfokú megváltozásait a faj egyes tagjainak hoznak létre, DE VRIES szerint új elemi fajokat. Az ugró változatoknak is nevezett magános változatok tehát alkalmasak lehetnek arra is, hogy a fajt a körülményeknek hirtelen és nagy megváltozásai számára is megmentsék, ha az alkalmas változat létrejött az életviszonyoknak ama megváltozásaival véletlenül éppen egy időbe esik.

A valóságban egy-egy megváltozásról nem dönthető el, hogy a független továbbfejlődésnek új lépcsőfoka, avagy folyamatos, illetőleg, főként ha nagyobb mértékű, magános változat-e. Persze sem a folyamatos, sem a magános változat nem különböztethető meg egykönnyen az egyed cselekvő vagy szenvedő alkalmazkodásától. A csekélyebb megváltozást a független továbbfejlődés jelének csak akkor tekinthetjük, ha, nemzedékről nemzedékre folytatólagosan, egy meghatározott irányban halad tovább és mellette kizárhatjuk azt a lehetőséget, hogy nemzedékről nemzedékre azonos módon ismétlődő egyedi alkalmazkodás. A magános változatról azt, hogy a független továbbfejlődésnek egy-egy föltünőbb lépcsőfoka, valószínűnek tartom akkor, ha csakugyan állandó és kimutathatni róla a következőket. Először, hogy nem valamely ok következtében kivételesen öröklővé lett nagyobbfokú egyedi alkalmazkodás csupán. Másodsor, hogy nem is

nagyobb számú, véletlenül egyszerre támadt folyamatos változatnak oly szoros összekapcsolódása (correlációja), amely kapcsolat az utódokban is állandóan együtt tartja a véletlenül összekerült változatoknak ama csoportját, tehát egyszerismind állandósítja azt.

A származástan nem egyéb, mint ama meggyőződésünk és annak a meggyőződésünknek tudományos megokolása, hogy létezik fajfejlődés is éppen úgy, mint amiképen létezik egyedfejlődés; hogy az egyes élőlényeknek az a képessége, mely szerint egyedi kifejlődésükben a mai nemzedék alkotását elérhetik, fejlődésnek az eredménye; hogy ez a képesség, nemzedékről nemzedékre visszamenőleg, mindig fejletlenebb volt, amennyiben mindig csekélyebb fejlettségű alaknak egyedfejlődés útján való létrehozását engedte meg; hogy végűi az a képesség, nemzedékről nemzedékre előremenőleg, szükségképen tovább is fog fejlődni és a mai nemzedéknél fejlettebb jövődi nemzedék létrehozására irányuland. Ebből következik, hogy fejlődésnek eredménye a nem egy fajba tartozó élőlények különbözőségének ma látható mértéke is; de nem következik szükségképen, hogy maga a különbözőség is a fejlődés folyamán jött légyen létre, és még kevésbbé következik, hogy valósággal különböző fajú élőlények közös őstől származtak légyen. A származástant (a descententia tanát) nagyon hibásan mondják a fajok vérrokonsága tanának; legalább is *petitio principii* ez az állítás. Különbözővé válhattak vérrokonok is; de esetről-esetre be kell bizonyítani, hogy a ma különböző alakok nemcsak egyforma, mert a fejlődésnek egyaránt kezdetileges fokán álló, de valósággal közös őstől származtak; és esetről-esetre ki kell mutatni a különbözőségnek valódi jelentőségét, mielőtt új fajok létrejöttéről beszélnék; mert hiszen láttuk, hogy ugyanazon faj egyedei is különbözhetnek egymástól. Ki kell zárunk, mielőtt egyik fajnak a másikba átalakulásáról beszélnék, hogy a különbözőség nem valamely azonos átalakulási folyamat különböző fokozatainak, vagyis ugyanazon faj különböző fajfejlődési fokainak felel meg.

Nem fejtegetem most tovább ezt a tárgyat; viszatérek ahhoz a megállapításhoz, hogy az alkalmazkodás, és ezzel együtt a fönmaradás legfőbb biztosítéka szempontjából legnagyobb jelentősége a folyamatos változékonyságnak van. És pedig azért tulajdonítok ennek a cselekvő és szenvedő egyedi alkalmazkodásnál is nagyobb jelentőséget, mert az egyedi alkalmazkodás

képessége is különböző és ez a különbözőség is a folyamatos változékonyság törvényei szerint igazodik. Ha mindenik egyede valamely fajnak egyformán tudna egyedileg, akár cselekvően, akár szenvedően alkalmazkodni, akkor, mivel mindig sokkal többnek kell lenni a születőnek, mint a megélhetőnek: vagy a vak véletlen, a kedvező szerencse, vagy megint csak az egyedi különbözőségek döntenének abban a kérdésben, hogy a sok születő közül melyek lesznek az életben maradók.

A változékonyság csökkenése tehát minden esetre csökkenti a faj alkalmazkodó képességét és így az állandó fönmaradás reményeit. Egy adott faj változékonysága maga különböző okokból csökkenhet. A fajfejlődésének már elért magasabb fokán általában csökken; de csökken valamely különleges életmódhoz való nagymértékű alkalmazkodás következtében is. Így bizonyos fajok a természet háztartásában már elért sikereikkel, egyedeik nagy számával, a megszerzett uralommal egyszersmind a saját halálos ítéletüket írják alá.

De nemcsak a változékonyság csökkenése, hanem a változatok bizonyos nagyobb számának állandó kiselejtezése és nemzedékről nemzedékre csupán bizonyos alakoknak meghagyása is képtelenné teszi a fajt a további alkalmazkodásra. Bármely oknál fogva következék is be valamely faj egyedeinek mindinkább egyformává létele, akár mesierséges beavatkozás útján, akár az életkörülmények sajátossága miatt: előbb-utóbb ki fog az veszni.

III.

Nem állhatom meg, hogy az előadottak közül néhány pontra vissza ne térjek és hogy ne helyezzem néhány tételemet, legalább pár pillanatra, a mi nemzeti létünk követelményeinek világitásába. A tudomány kereshet általános értékű igazságokat. Olyanokat talál is, nem is. Nékem mindenikhez az az első kérdésem, mit tanulhatunk belőle mi magyarok. Meríthetünk-e belőle jövőnkre biztatást? Hogyan, minek a megváltoztatásával, minek a megtartásával kerülhetjük el a veszedelmet, a melyet amaz igazság velünk előre láttat?

A természetben két irányú alkalmazkodást ismerek. Az alkalmazkodás vagy az által történik, hogy az adott életkörülményekhez leginkább alkalmasak maradnak csupán életben,

vagy az által, hogy különböző egyedek különböző életviszonyokat keresnek föl, mindenik az ő alkotásának leginkább megfelelőt. Amint mondtam, vagy adott körülmények válogatnak a különböző egyedek között, vagy adott egyedek a különböző életviszonyok között. Legtöbbször karöltve jár mindkétféle alkalmazkodás, és csak azok az egyedek pusztulnak el, amelyek az alkotásuknak megfelelő életviszonyokat nem találtak meg.

Ebből pedig az következik, hogy, ha a nemzeti testet alkotó tagok különbözőségében rejlő nagy erőt jövendőnk biztosítására meg akarjuk tartani, akkor először is könnyítsük meg a már meglévő változatok átszarmazását az utánunk jövő nemzedékre. Ne csökkentjük, hanem inkább szaporítsuk a különböző módon, különböző eszközökkel, a haza legkülönbözőbb pontjain való boldogulásnak lehetőségeit. Őrizzük az életkörülményeknek már meglévő változatait és teremtsünk új változatokat. Nem szabad parlaggá tenni a hazának egyetlen zugát sem, ahol azelőtt magyarok munkálkodtak, nem szabad támogatás nélkül hagyni egyetlen foglalkozási ágat sem, mely valaha magyaroknak nyújtott kenyeret. Ne tereljünk túlsók embert egy, vagy egynehány nagyobb központba és ne csábítsuk a kellelénél több polgártársunkat ugyanarra a munkakörre. Anglia immár hangosan siratja csupa rétté, legelővé lett szántóit, melyeknek hajdani művelői a gyilkos gyárvárosok füstnyelőivé váltak; most, későn s talán hiába próbálja újra megteremteni a kihalt parasztcsaládokat. Nálunk, az igaz, nem marad üresen, a honnét a magyar kivándorolt; de sokkal rosszabb, a nemzeti jövendőt nem szolgáló elem tódul a helyébe. MÉLINE is hiába mondja már csenevész, honvédelemre is alkalmatlanná lett francziáinak, hogy menjenek vissza a faluba. Szeretném én látni azt az amerikázó socialista gyári munkást, aki még le tudná aratni a mi alföldünk gabonátláit: ott nem lehet minden perczen letenni a kaszát és szivarkát sodorni. Bár arató gépre is minél kevesebb helyen volna szükség! Mihelyt fölöslegessé válnék az a két erős kar, mely eddig ugyancsak meg tudta fogni a kasza nyelét; mihelyt nem versenghetnének a legények, hogy ki vág különb rendet: nem volna többé, ami kiválogassa a legizmosabbat, legszalasabbat, a legerősebb ivadék nemzőit, — s a mi népünk is a testi korszosodásnak arra az útjára lépne, amelyet az úgynevezett művelt nyugat alsóbb néposztályai mutatnak. Mert az nem ér

semmit, ha a vagyonosabb rétegekben, ahol az önzés már-már megszünteti a gyermekáldást, edzik a testüket ifjak és leányok. Annak a néposztálynak kell a legerősebb testűnek lenni, ahol még legtöbb a gyermek. Es viszont azon kell lenni, hogy a legerősebb, legépebb testű néprétegnek legyen és maradjon életben a legtöbb gyermeke.

Mert, amint mondám, minden faj független továbbfejlődésének csak egy dolog vethet gátat: a faj kipusztulása. A független továbbfejlődéshez csak két dolog kell: idő és életbenmaradás. Az életbenmaradás fölött azonban a természetes kiválogatódás és általában az alkalmazkodó képesség dönt. Az alkalmazkodó képesség pedig, ismétlem, egyenes arányban van egyrészt a faj egyedeinek számával, másrészt a közöttük lehető különbözőségek számával és fokával, vagyis a szaporasággal és az egyedi változatosságai.

Ebből meg először is az következik, hogy tanuljuk becsülni az életet, a magunkét és honfitársainkét. S érezzük át minden leélt évünk, minden jövődő perczünk felelősségét a nemzeti továbbfejlődés szempontjából. Minden befutott emberi élet alkotó eleme az örök haladásnak. Idő és élet: az emberi fejlődésnek is csak ez a két valódi tényezője van. Ha ez megvan, végbemegy az emberi fejlődés is, minden egyébtől függetlenül. Összes küzdelmünk arra irányú, hogy megmaradjon az élet, holott elmúlnak az évek. Hogy legalább az utódainkban megmaradjon az élet, mire véget ér a mi egyedi létünk. Hogy minden nemzedék egy következő, nála számosabb nemzedéket állítson oda az időbe, melynek folyása az emberfajokba öröktől beoltott tulajdonokból a továbbfejlődést munkálja. Nem lehetünk oly nyomorultak, hogy életünkkel ne szolgáltunk volna a fejlődést. És minél több egyedben, minél hosszabban tartó élet sarjad ki belőlünk: a fejlődésben is annál nagyobb a részünk. És minél többel járulhatunk hozzá a saját munkánk által, hogy több ember tudjon megélni, hogy több ember kívánjon élni és minél hosszabb életet élhessen a földön: a fejlődésben is annál nagyobb az érdemünk. S a fejlődés fajonként egyenes vonalban halad előre. Miként a vonal pontoknak pontra sorakozása, nemzedéket úgy követ nemzedék a fejlődés rendjén. Egyenes vonal a haladásnak leggyorsabb útja; a fejlődése pedig a megmaradás nemzedékről nemzedékre a faji, a nemzeti

sajátosságok egyenes vonalában. Ahol az emberiség történetében a nemzeti sajátosságok átszarmazásának egyenes vonala megszakadt, ott az emberi fejlődésnek egy-egy vonala is megszakadt, és hátráltatást szenvedett a fejlődés, mely más vonalba tért át. Az általános emberi fejlődést a magyar nemzetnek minden tagja, bármilyen anyanyelvűvé tette is a véletlen, csak az ő magyarsága révén szolgálta eddig és fogja szolgálhatni ezután.

És szolgálja mindenik, nemzedékről nemzedékre tovább sokasodva! Ne akarjunk a születések fogyó számával biztosítani gondoktól ment, harc nélküli életet az utánunk jövőknek. A születések fölös száma nélkül nincs változatosság az egyedekben, nincs verseny, amely kiválogassa a jobbat; megszűnik az alkalmazkodás képessége a változandó viszonyokhoz, és megszűnik az élet. A magyar nemzet vesztesége minden száz csecsemő is, ki hajdan nem született meg, mert nem akarták, hogy megszülessék, s aki ma már nem tud megszületni: nem tud, ha akarnák is, mert egykor nem akarták.

A gyermek öröme a szülőknek kétszeresen öröm, fájdalom a szülőknek kétszeres fájdalom: csupa önösség készíti a szülőket arra, hogy gyermekeiket minden bajtól, minden harctól megkíméljék, hogy vagyonukat és gondoskodásukat minél kevesebb részre osszák. Nem jó, ha a gyermeknek túlsók jut a szülői gondból, nevelésből. Minden szülő önkénytelenül is magához hasonlóvá neveli gyermekét. Minél több a gyermek, ez annál kevésbé sikerül, — és jó ha nem sikerül. Ha sikerül, nemzedékről nemzedékre, lassan kiöli a változatosságot az egyedekben és megszünteti a jövő alkalmazkodás képességét. Mert a gyermek, aki olyanná lett, mint az apja, nemcsak az apjához vált hasonlóvá, hanem mindazokhoz, akikkel az apa egy társaságban, egy társadalmi körben él. Minden társadalmi csoportnak meg van az a zsarnok törekvése, hogy tagjait egyformává tegye ruházat, szokások, gondolkodásmód, sőt még testalkotás dolgában is. Minél szűkebb az a csoport, minél magasabban áll, minél nehezebben vesz föl magába új elemeket, annál egyformább annak minden tagja. Ahol a kövér nőket s a piros, egészséges színűeket szépeknek tartják, ott mindig több és több lesz a kövér, piros-pozsgás nő: a Tiziano és a Rubens szépei után formálódtak egész nemzedékek. Amely körben a sovány, sápadt nőket tüntetik

ki leginkább, ott lassanként minden nő soványnyá, sáppadtá és silány nemzedéknek anyjává leszen. A mai magyar mágnásoknak legalább is nem kis része minden tekintetben jobban hasonlít a francia vagy a német arisztokráthoz, mint saját honfitársainak bármely csoportjához; de legjobban hasonlít egyik a másikhoz. Miiyen jól jellemezte MADÁCH az ember tragédiájában a francia marquis-t, aki önvédelem nélkül, de fölsőbbsege tudatában, büszkén hal meg a régi istenek oltárán! Mit sem érnek a legnemesebb tulajdonok, ha az egyedi változatosságnak nagy fokával nem kapcsolatosak. Ha az ancien régime uralkodó osztályának tagjai nem lettek volna bűneikben és erényeikben olyan egyformák; ha, bár *nem* is cselekvő alkalmazkodással, de bizonyos számú egyedüknek természetadta alkotásával, többen bele illettek volna a megváltozott időkbe, melyek a francia forradalmat szülték: akkor maguk is cselekvő tényezőivé lettek volna a forradalomnak, azt sok tekintetben nemesebbé, az emberi továbbfejlődésre üdvösebbé tették volna. S akkor nem kell vala a Napóleonoknak az áldozatul esett igazi főnemesség helyett a maguk teremtményeinek gyülevisz hadából alkotni új nemességet. A magyar főnemesség sokkal inkább tudott alkalmazkodni a negyvenes évek változásaihoz, mert legalább egy része, melyet jobb érzése a bécsi udvartól távol tartott, magyar udvartartás és jó közlekedési eszközök hiányában, szétszórtan, egymással alig-alig érintkezve élt birtokain. Nem válhatott mind egyformává, sőt az akkori nemzedék nagyon is sokféle egyéniséget nevelt. Adott árulókat, de adott vezéreket és közkatonákat a magyar szabadság harczaihoz is és tartott meg olyanokat, akik a vesztt csaták után a türelemben, a reményben mutattak példát s a kibékülés útjait egyengették. Volna csak ma is elegendő egyedi változatosság e haza polgárainak minden osztályában, az osztályok ellentétei nem válhatnának olyan éleseké, mint aminökké ma kezdenek alakulni!

Ha az élőlények mai alkotása a múltban végbement fajfejlődés eredménye és ha e fejlődés, lényegét illetőleg, szilárd meggyőződésem szerint, független továbbfejlődés volt, úgy ez a fejlődés a mai nemzedékkel sem jutott a végéhez, hanem a mainál fejlettebb jövő nemzedék létrehozására irányuland. A mi felelőségünk, hogy ezt a továbbfejlődést ne tegyük lehe-

tétlenné. Bizonyos mértékben rajtunk áll, hogy a következő nemzedék a fejlődésének akkori lépcsőfokán is tudjon alkalmazkodni a majdani életkörülményekhez. Amely fajt független továbbfejlődése ki nem egyenlíthető ellentétbe sodor az adott életviszonyokkal, az kipusztul. De az ellentét csak akkor válik ki nem egyenlíthetővé, ha a faj egyedi változatosságban nem eléggé gazdag. Amit legkönnyebben megtehetünk, az, hogy ne engedjük tovább folyni a nemzeti testet alkotó tagok számos változatának azt a kiselejtezését, amelyet sokan a haladó kor parancsának mondanak, amely azonban nem egyéb, mint kishitű meghajolás egy leküzdendő kóros folyamat előtt. S ezzel visszatérek oda, ahonnét előadásomnak mostani fejezetében kiindultam.

Egyik legföltűnőbb ilyen kóros folyamat napjainkban a kisiparosoknak a gyáriparba fulladása. Első sorban a kisiparost gyilkolják a socialista törekvések is. A gyáriparról, a csak nagy tőkével boldoguló üzemekről azt hiszik, hogy az ő ábrándjukat, a collectivus termelési rendszert, a termelési eszközöknek egyesek kezéből az egész társadalom tulajdonába juttatását, illetőleg, tovább menve, a communismust mozdítják, akaratauk ellenére is, elő. De a kisiparosról jól tudják, hogy az örök gátja lenne az ő törekvéseiknek. Mivel pedig e törekvések megvalósulása, nézetem szerint, élettudományi okoknál fogva, mindennél jobban hátráltatná az emberi továbbfejlődést, már csak azért is, mert a kisebb nemzetek sírját fogná megásni: én a függetlenül termelő, csak magának, vagy kis körnek szükségleteit kielégítő kisembert minden eszközzel támogatnám s a gyáripar körébe csak azt utalnám, amit a kisipar nem tudhat előállítani. Ellenben annál inkább támogatnám a háziiparnak s a magános vagy családi foglalkozásoknak minden ágát. Bármilyen gyári munkásnál, akinek csak egyféle ügyessége van, végtelen sokkal hasznosabb tagja a nemzeti testnek az a paraszt, aki földet művel, állatot tenyészt, vásznat sző, kosarat fon és teknőt farag, kijavítja saját kocsiját és otthon megvarratja a saját ruháját.

Őszinte fájdalommal látom itt Brassóban is a takácsok megfogyott számát, és még nagyobb a kivesző ötvösművesség. Aki a posztógyárban a szövőgépet hajtja, az nem tud posztót csinálni, sőt talán nem tudna a gyári munkavezető sem. De a hajdani brassói takács, az igenis tudott, mégpedig apáról

fiúra szállót, elnyúhetetlent. A gyári munkás, ha mégannyi ezüst poharat tud is naponta kinyomni a kész formán a géppel, nem őrzött meg semmit abból a művészi, alkotó lélekből, mely, a brassói ötvösmesterek útján, e város lakóinak széles rétegét, a magyar haza dicsőségére, áthatotta.

Kár minden rosszat, amiben a mai kor szenved, szükségképinek mondani, holott sokszor nem egyéb, mint gyöngeségünk, vagy lustaságunk eredménye. Jövendő társadalmi alkotásunknak a majdani alkalmazkodáshoz szükséges változatossága csak rajtunk, a mai nemzedéken múlik.

IV.

Erő, nagy erő van tehát a különbözősben és nagy veszedelem az egyformaságban!

A mai ülésünktől nékem megszabott keretek nem engedik meg, hogy a mondottak minden következményeit átvigyem az emberi fajra is, és hogy e következmények szerepét a nemzetek életében behatóbban tárgyaljam. Be kell érnem a mondottaknak és a mi nemzeti életünknek még néhány kapcsolataival, melyek majd az előbbieket rövid összefoglalásul is szolgálандanak.

A különbségeknek magyar és magyar között köszönheti hazánk, hogy a körülmények annyi változása, annyi sorsfordulat után, ma is fönáll. Ebbe a különbözőségbe, ennek a különbözőségnek további megmaradásába vetem én minden reményességemet, hogy a magyar nemzetet a második ezer év sem fogja eltörölni. A mi jövendőnket ássák alá azok, akik minden magyart egyformává akarnak tenni, akik meg akarnak hagyni magyarnak, de akik a magyarságnak egy elvont typusa, vagy egy már meglévő, kiválasztott typus szerint óhajtanának mindnyájunkat megformálni. Azokról az árulókról, vagy eltévelyültekről, most nem is beszélek, akik, szerintük az általános emberibe, de valósággal a nagynémetségbe akarnának bennünket először lelkileg beleolvasztani és azután nemzetileg is belefajítani.

Csak az a nemzet állhat meg a sorsnak forgandósága közepett, amely lakóhelyének különböző részei szerint és egyéb okoknál fogva a jellem, a vérmérséklet, a hajlandóságok és képességek tekintetében különböző részekre tagolódott, amelynek

egyreszeit erősen kifejlett helyi sajátosságok jellemzik. A göcseji, a kun, a jász, a palócz, a hajdú, a székely, a csángó, a kalotaszegi és mind ami néprajzi sajátosság és embertani változatosság van a magyar népben, és mindaz a sajátosság is, ami idegenből simult a nemzeti testhez, maradjon meg olyan, a milyen. Minél többféle a magyar, ha azért mind egyaránt magyar, ha egy célra, bár különböző eszközökkel, mind közremunkál, annál erősebb a nemzet.

Az a szellem, mely a köpeniki polgármestereket szüli s amely a mi hivatali szobáinkban, egész közigazgatásunkban — tisztelet a kivételeknek! — és összes iskoláinkban annyira otthon van, csupán az gúnyolja és irtja a helyi sajátosságokat; csupán azt bántja, ha nem minden magyar egyformán beszél, érez és gondolkodik.

Az élettudomány ugyanis arra tanított meg, hogy az élőlények mindenik fajának erejét és reménységét a tartós életre a fajt alkotó egyedek különbözőségében, változatosságában keressem. A változó viszonyokhoz való alkalmazkodásnak képessége adja meg az ellenállás képességet, a fönmaradásnak lehetőségét is. Amely faj csupa egyforma egyedből áll, az hatalmas lehet és uralkodhatik, amíg a megélhetési viszonyok rá nézve kedvezők. Sőt éppen ily fajok tesznek, ideig-óráig, a legnagyobb uralomra szert. Ha változnak a viszonyok, a csupa egyforma egyed vagy mind egyaránt kiállja a változást és a faj megél, vagy egyaránt nem állja ki, s akkor az egész faj kivész. De, ha ki is állotta az első változást, előbb-utóbb jön olyan, ami elpusztítja. Ellenben minél többfélék a fajnak egyedei, annál többféle változásához a körülményeknek akadnak a fajban olyan egyedek, amelyeknek a változás nemcsak nem árt, de sőt annyira kedvező, hogy nekik az addiginál gyorsabb szaporodást s általuk az egész fajnak új és virulóbb létet biztosít.

Kihaló fajok sajátsága az, hogy minden egyedük egyforma. A hanyatlás az egyedi változatosságnak csökkenésével kezdődik. Az egyedek nagy száma, nagy elterjedése és ma még nagy hatalma mit sem használ. Jön egy külső támadás, amely többnyire a faj életföltételeinek megváltozásában áll, s az uralkodásnak egy csapásra vége szakad, fölváltja a tengődés, az elkorcsosodás és a halál.

A történelemben, a nemzetek életében sincs, nem is lehet ez másképp. Az emberi nem fejlődését az egymástól élesen elkülönült nemzeti egyéniségek kialakulása munkálhatja csupán. Az általános emberi soha sem fog kialakulni; legfőljebb egy meghatározott nemzet lesz oly hatalmassá, hogy a többi mind kiirtja, s annak a nemzetnek nemzeti sajátossága lesz az általános emberi, mert az lesz az egyedül megmaradt emberi. De arra az időre ne vágyódjék, aki szereti az Embert, mert az az idő csak annyiban lesz a fejlődés tetőpontja, amennyiben a fejlődés vége leend. Az egész világon egyformává lett Ember is elkorcsosul és már a földnek kihülése előtt eljut a MADÁCH utolsó eszkimóinak sorsára. Az egyes nemzeteket pedig, amelyeknek tagjai mind egyformákká lettek, a történelem első véletlenje elsöpörheti.

Legyen magyar e hazának is minden lakója abban, ami nemzeti voltunkban a lényeges, a mi a magyart minden más nemzet fiaitól különbözövé teszi: nem a hajnak, nem a szemnek, nem az orrnak, hanem a léleknek magyarságában. De ne legyen mind egyforma!

A mi külön hazarészünket illetőleg, legyen ezentúl is mindig, ezentúl még inkább, mint valaha, székely a székely, csángó a csángó, kalotaszegi a kalotaszegi; és maradjon meg szásznak a szász és oláhnak az oláh is, ha megvan benne a léleknek az a magyarsága, melynek a mi nemzetiségeink hajdan annyi fényes példáit adták. A szásznak néprajzi sajátosságai és erényei különösen nagy kincs a magyar nemzetre nézve. Közös erővel segítsük elő azoknak megtartását és ápolását. De ne álljon félre a magyar haza szolgálatából a szász sem. Néki abban is fontos szerepe juthat; csak ne kicsinyelje ezt a szolgálatot, mert néki sincs e hazán kívül, másutt keresnivalója. Hiába állítaná, ő nem az többé, aki volt hatszáz év előtt Németországban; és hiába akarná, nem lenne ő soha többé olyanná, mint akik ma laknak hajdani lakóhelyén, Németországban. Egy a sorsunk, egy a valódi érdekünk; szolgáljuk ezt az egy hazánkat, különböző tehetségekkel, különböző módokon, de egy igazszívűséggel!

Ám azért maradjunk meg mind egyaránt erdélyieknek is. Erdélynek a magyar nemzet múltjában külön szerepe volt, külön föladatak várnak reá a jövődjében is. Meg kell teremte-

nünk, ki kell küzdenünk azokat az eszközöket, melyek Erdélyt a maga külön föladatára képesítik. Ennyiben vannak Erdélynek külön érdekei. És ezért kell nekünk a külön erdélyi sajátosságokat is nem irtani, hanem ápolni és megtartani.

Ebben a föladatban mindenha részt követelt az Erdélyi Múzeumegyesület. Eljöttünk ide Brassóba is, hogy ezt megmondjuk a brassóiaknak, hogy magánkat és munkánkat nekik is följánljuk, de viszont kérjük a magunk számára az ő munkájukat és támogatásukat. Mert ha erő van is a különbözésben, még nagyobb lakozik az egyetértésben s a megértésben!